

STYRANDE DOKUMENT

Fastställt av
Kommunfullmäktige

Dokumentansvarig
Miljöskyddsingenjör Daniel Jönsson

Datum
2017-11-27

1 (1)

Handlingsplan för giftfria förskole- och skolmiljöer i Kalmar kommun

Handlingsplan för Giftfria förskole- och skolmiljöer i Kalmar kommun

Samhällsbyggnadsnämnden
Barn- och Ungdomsnämnden
Servicenämnden

Kalmar kommun
WWW.KALMAR.SE

Innehållsförteckning

Projektets uppdrag	3
Projektets syfte.....	3
Avgränsningar.....	3
Bakgrund.....	3
Påbörjat arbete 2014-2016.....	4
Intressenter.....	4
Projektorganisation.....	5
Handlingsplan.....	5
Källhänvisning.....	19

Projektets uppdrag

Samhällsbyggnadsnämnden får i uppdrag att tillsammans med Barn och Ungdomsnämnden och Servicenämnden ta fram en plan för hur, samt också starta arbetet med att fasa ut farliga ämnen i förskole- och skolmiljöer för att skapa en sådan giftfri miljö som möjligt.

Projektets syfte

Barn vistas under stora delar av sin vardag på skola och förskola. Vi vill att barnen i Kalmar kommun ska vistas i en miljö som i så stor utsträckning som möjligt är fri från skadliga kemikalier som kan påverka dem negativt. Syftet är att öka kunskapen om vilka ämnen som finns i de material som används på förskolan och skolan. Göra medvetna val vid byggnation, renovering och inköp samt rensa bort befintligt olämpligt material inom förskole och skolmiljön.

Avgränsningar

Projektet riktar sig främst till de kommunala förskolorna och skolorna, men man kommer även låta de privata förskoleverksamheterna och friskolorna i kommunen ta del av handlingsplanen och förhoppningsvis implementera den i deras verksamhet.

Bakgrund

Alla varor innehåller kemiska ämnen. De ingår i de material och komponenter som varorna är tillverkade av. Kemiska ämnen kan också vara tillsatta för att uppnå vissa funktioner. Det kan vara för att göra en plast mjuk, en textil svårantändlig eller för att göra en metallyta blank. Läckage av kemikalier från en produkt kan ske vid tillverkningen av varan, när den används eller när den blir till avfall. Det råder idag stor kunskapsbrist om vilka effekter de läckande kemiska ämnena kan ha på människors hälsa och miljö men forskning har visat på ett tydligt samband mellan kemikalier och många av de folksjukdomar som ökar i samhället. Forskning har bland annat visat att kemikalier kan orsaka cancer, störd hormonproduktion i kroppen och nedsatt fertilitet. Exempel på kemiska ämnen som kan spridas från varor och ge negativa effekter är mjukgörande ftalater som ofta tillsätts i plast, vissa typer av flamskyddsmedel som finns i möbler eller elektronik, och tungmetaller som exempelvis bly, som tillsätts i PVC-plast eller smycken.

Barn är mer känsliga för kemikalier och miljögifter än vuxna. Det beror bland annat på att barns kroppar inte är färdigutvecklade. Barn andas till exempel snabbare och äter och dricker mer i förhållande till sin vikt jämfört med vuxna. De utforskar dessutom sin omgivning genom att smaka och suga på saker och har en tunn och ömtålig hud. Det medför att om de utsätts för samma mängd av ett ämne som en vuxen kan de ändå påverkas mer.

Påbörjat arbete 2014-2016

I Kalmar kommun har arbetet med att giftminimera förskola och skola redan inletts. Vissa verksamheter har kommit längre än andra mycket beroende på specifika drivkrafter inom verksamheterna. I övrigt har en rad insatser gjorts under 2016 men även tidigare år för att minska mängden farliga kemikalier på förskolorna och skolorna.

Hälsoskydds-enheten genomförde en tillsynsinsats på samtliga av kommunens förskolor 2014 för att belysa de problem beträffande gifter i kemikalier som kan finnas i leksaker och hobbymaterial. Det genomfördes även ett examensarbete 2016 som en uppföljning på tillsynen 2014 för att se om det blivit någon förbättring på förskolorna i Kalmar kommun.

Barn- och Ungdomsförvaltningen har börjat utfasningsarbetet gällande bland annat leksaker, hobbymaterial och lekelektronik på förskolorna.

Livsmedelsenheten gjorde under 2016 som en del av deras tillsyn på förskolor och skolor i kommunen kontroll på bland annat engångshandskar, plastredskap och plastpåsar.

Kostenheten har under 2016 kommit långt i utfasningsarbetet gällande bland annat teflon, aluminium och plastredskap inom förskole och skolverksamheterna.

Lokalvårdsenheten håller internt på att upprätta ett nytt städavtalsförslag speciellt för skolor och förskolor som man kallar BUSA (Barn o Ungdom Städ Avtal) för Barn och Ungdomsförvaltningen. I detta avtal möter man myndigheternas krav med hänsyn till bland annat Folkhälsomyndighetens allmänna råd gällande just städning. Lokalvårdsenhetens hoppas kunna presentera detta för Barn och Ungdomsförvaltningen under 2017 och om alla parter är överens skulle det nya avtalet kunna ersätta det nuvarande 2018.

Kommunen har under 2016 deltagit i både regionala och nationella nätverk inom området.

Det finns även politiska mål och beslut som ligger utanför handlingsplanen men som ändå tas med för att belysa arbetet. Bland annat ska andelen ekologiska eller närproducerade livsmedel uppgå till 70 % år 2020.

Intressenter

Barn och Ungdomsförvaltningens verksamheter (förskolor och skolor)
 Södermöre kommunalförvaltning
 Kalmarsunds Gymnasieförbund
 Serviceförvaltningens fastighetsverksamhet
 Serviceförvaltningens upphandlingsenhet
 Serviceförvaltningens lokalvårdsenhet
 Serviceförvaltningens kostenhet
 Samhällsbyggnadskontorets hälsoskydds-enhet
 Samhällsbyggnadskontorets livsmedelsenhet

Projektorganisation

Samhällsbyggnadskontoret i samarbetet med Barn och Ungdomsförvaltningen och Serviceförvaltningen.

Arbetsgrupp: Daniel Jönsson (projektledare, Hälsoskydds-enheten, Samhällsbyggnadskontoret), Clas Wolke (Förvaltnings-enheten, Barn och Ungdomsförvaltningen), Peter Gertsson (Lokalvårds-enheten, Serviceförvaltningen), Maria Kleveborn (Upphandlings-enheten, Serviceförvaltningen), Ann-Sofie Eriksson (Kost skola, Serviceförvaltningen) och Gunilla Svensson (Fastighetsverksamheten, Serviceförvaltningen).

Handlingsplan

Det finns mycket man kan göra för att giftminimera förskolan och skolan. Vissa saker är så enkla att man kan börja med dem på en gång. Andra är mer omfattande och kräver både investeringar och beslut från högre instans. Handlingsplanen är indelad i 9 olika ämnesområden som var och en belyser delar som ska verka för att giftminimera våra förskolor och skolor.

I varje ämnesområde pekas åtgärder i nivå 1, 2 och 3 ut. Nivåerna är baserade på risk, effekt, svårighetsgrad och kostnader. Det finns ingen rangordning mellan de åtgärder som listas inom varje nivå.

Varje nämnd och förvaltning ska bedriva ett aktivt målinriktat och ansvarstagande arbete för att följa planen.

Nivå 1 ①

I nivå 1 finns de åtgärder som kan ske med enkla medel och till ingen eller låg kostnad. De kostnader som uppstår hanterar man i den ordinarie budgetprocessen. Med ökad medvetenhet och kunskap på förskolor och skolor kan man få bort många kemiska risker för barns hälsa.

Nivå 2 ②

I nivå 2 finns åtgärder som tar lite längre tid att genomföra, är lite svårare och ibland förknippade med högre kostnader som kräver planering och framförhållning. Respektive förvaltning ansvarar för att i den ordinarie budgetprocessen peka ut vilka behov och möjligheter som finns. Det är viktigt att poängtera att detta är ett långsiktigt arbete, några åtgärder kan göras direkt medan andra kommer genomföras på sikt.

Även om nivå 2 ska klaras inom den ordinarie budgetprocessen kan dessa påskyndas genom politiska beslut och ekonomiska medel.

Nivå 3 ③

I nivå 3 finns åtgärder som kräver samordning med andra verksamheter och åtgärder där förskolan och skolan inte kan fatta beslut på egen hand. Här krävs det större ekonomiska insatser vilket det ibland kan krävas förvaltnings- eller politiska beslut för att genomföra.

Inom samtliga ämnesområden gäller följande åtgärder:

Övergripande åtgärder:

- Alla inköp ska ske via upphandlingsenhets ramavtal, eller andra ramavtal som de hänvisar till. Om direktupphandling behöver ske, ska det göras i samråd med upphandlingsenheten för att säkerställa att relevanta miljö- och hälsokrav blir ställda. ①
- Skapa systematik i form av rutiner och uppföljning för att säkerställa att de konkreta åtgärderna inom respektive område sker och följs upp kontinuerligt. ①

Ansvarig: Förvaltning/Enhetschef/Rektor/Förskolechef

1.) **Leksaker, hobbymaterial och pedagogiskt material**

I skol och förskolemiljön finns ett varierat utbud av material som används till lek, omsorg, utveckling och lärande. En del leksaker och skapande material kan bestå av flera olika beståndsdelar såsom plast, trä, metall, gummi, textil och papper och kan därför innehålla flera olika kemikalier.

Exempelvis kan textil vara behandlad med flamskyddsmedel. I vissa leksaker kan det finnas färgämnen och även doftämnen som kan vara allergiframkallande. Det är därför viktigt att se över det material som finns på förskolor och skolor och rensa ut det material som kan innehålla skadliga ämnen. Leksaker som är inköpta före 2007 omfattas inte av någon kemikalielagstiftning och innehåller mer farliga kemikalier. 2011 skärptes kemikaliekraven för leksaker med ett nytt leksaksdirektiv inom EU.

2014 genomförde Hälsoskydds enheten som en del i den årliga tillsynen en inventering av leksaker och hobbymaterial på samtliga förskolor i Kalmar kommun. Detta utifrån Naturskyddsföreningens projekt ”Operation giftfri förskola”. Efter genomförd inventering skickades en bilaga med tips och råd på vad man ska tänka på beträffande leksaker och hobbymaterial. Det efterfrågades även en rutin gällande egna köp och gåvor av leksaker och hobbymaterial.

Vid den efterföljande tillsynen 2015 visade sig att förskolorna kommit olika långt i sitt utfasningsarbete, samt att man i de flesta fall inte längre vare sig tog emot gåvor eller köpte något utanför de upphandlade avtalen. Även ett examensarbete genomfördes 2016 på hälsoskydds enheten där syftet med studien var att utvärdera om det hade skett någon förbättring efter inventeringen 2014 samt utvärdera skillnaden mellan de kommunala och de fristående förskolorna. Även examensarbetet visade att man kommit olika långt i utfasningsarbetet.

Med anledning av ovanstående följer här åtgärder gällande leksaker och hobbymaterial för att skapa en så giftfri miljö som möjligt för våra barn.

Plastleksaker

Åtgärder:

- Rensa bort äldre plastleksaker. ①
 - Mjuka leksaker som är tillverkade av PVC och som är äldre än 2007 ska rensas bort.

- Rensa bort plast som luktar starkt. ❶
 - Plastprodukter som luktar mycket plast, kemiskt eller parfymerat kan innehålla allergiframkallande ämnen. Dessa leksaker ska rensas bort.
- Rensa bort plast som är mjuk, hal eller har en fet yta. ❶
 - Plastprodukter som är klibbiga, mjuka, och hala kan ha ftalater som läcker ut och dessa ska rensas bort.
- Rensa bort trasiga, tuggade och flagnande leksaker. ❶
 - Dessa möjliggör att barn lättare får i sig kemikalier och ska rensas bort omedelbart.
- Rensa bort icke CE-märkta leksaker. ❶
 - CE- märkningen innebär att de ska uppfylla EU-lagstiftning, vilka är de strängaste globalt. Rensa bort och köp inte in icke CE-märkta leksaker.

Ansvarig: Förskolechef/Rektor

Elektronik och byggmaterial som lekmaterial

Elektronik och byggmaterial är inte tillverkade för att vara leksaker och kan därför innehålla höga halter av tungmetaller och flamskyddsmedel. Elektronik ska inte användas som lekmaterial utan enbart i den pedagogiska verksamheten.

Förvara gärna elektronik som inte används i tätslutande lådor och använd helst elektroniken i rum där barnen inte vistas.

Åtgärder:

- Rensa bort all elektronik som inte är avsedd att vara lekmaterial. ❶
 - Dessa produkter kan innehålla bly, bromerade flamskyddsmedel och ftalater.
- Rensa bort byggmaterial, rör, slangar och bildäcksmaterial. ❶
 - Byggmaterial kan innehålla tungmetaller och flamskyddsmedel.
- Tvätta händerna efter användning av elektronik i den pedagogiska verksamheten. ❶
 - Om barn haft tillgång till elektronik inom pedagogiken är det viktigt att man är extra noggrann med handhygien för att undvika att farliga ämnen hamnar i munnen.

Ansvarig: Förskolechef/Rektor

Hobbymaterial

Åtgärder:

- Rensa bland utklädningskläder, smycken och material av konstskinn. ❶
 - Utklädningskläder med detaljer i metall, material av konstläder och smycken kan innehålla PVC-plast med ftalater, bly och kadmium och ska resas bort.

- Rensa bland leklor. ①
 - Leklor som ska stelnas i ugn kan innehålla PVC och ska rensas bort och inte köpas in.
- Rensa bland kritor, pennor, färg och lim. ①
 - Undvik kritor innehållandes tungmetaller, pennor med lösningsmedel (bensen, toluen eller xylol) och lim märkta med symboler för risk eller fara.
- Tvätta händerna efter användning av lim och färg. ①
 - Om barn haft tillgång till lim och färg är det viktigt att man är extra noggrann med handhygien för att undvika att farliga ämnen hamnar i munnen.

Ansvarig: Förskolechef/Rektor

2.) Inredning (Textilier och möbler)

Möbler kan bland annat innehålla perfluorerade ämnen och flamskyddsmedel. De perfluorerade ämnena används eftersom de har en förmåga att bilda släta, vatten-, fett- och smutsavvisande ytor. Flamskyddsmedel används mycket i äldre skumgummimadrasser för att minska brandrisken.

Nedan följer åtgärder gällande inredning för att skapa en så giftfri miljö som möjligt för våra barn.

Möbler

Åtgärder:

- Byt ut äldre stoppade möbler. ②
 - Framförallt stoppade möbler från 70-80 -talet kan innehålla höga halter av flamskyddsmedel och ska bytas ut.
- Undvik i möjligaste mån stoppade möbler och i de fall man har detta ska man endast köpa in möbler med avtagbar klädsel eller lösa dynor.
 - Detta för att lättare kunna rengöra dem. ②
- Byt ut inredning med PVC material som ljuddämpning. ②
 - Ljuddämpande ytskikt på t ex bord kan bidra till en lägre ljudnivå och en bättre arbetsmiljö. Dock kan ljuddämpande material innehålla PVC och ska bytas ut till bättre, exempelvis linoleum.

Ansvarig: Förskolechef/Rektor

Textilier

Åtgärder:

- Tvätta textilier. ①
 - För att få bort rester av kemikalier som använts under produktion eller för att skydda textilerna under transport tvättas nyinköpta textilier innan användning. Även befintliga textilier ska tvättas regelbundet.
- Undvik antiglid till mattor. ②

- Lösa antiglid raster till mattar eller integrerat antiglid i mattor innehåller mjukgörare och i många fall hormonstörande ftalater. Dessa är i sig inte bra för barnen, men har även en tendens att krackelera med åren. Byt ut till lämpligare varianter i till exempel naturmaterial.
- Byt ut äldre sov- och skötmadrasser. ②
 - Äldre madrasser kan innehålla flamskyddsmedel som idag är förbjudet. Skumgummit kan även innehålla bly. Madrassöverdragen kan bestå av PVC-plast som i sin tur innehåller ämnen som är giftiga eller hormonstörande.
- Byt ut fleeceprodukter. ②
 - Fleece släpper ifrån sig plastfibrer och mindre plastfragment. Köp inte in nya fleeceprodukter utan byt ut och ersätt med exempelvis bomull, bambu eller ull.

Ansvarig: Förskolechef/Rektor

3.) Mat och tillagning

Det vi äter tas upp direkt i kroppen och det är viktigt att begränsa intaget av skadliga ämnen via maten. Material som kommer i kontakt med livsmedel, till exempel förpackningar och köksredskap, kan avge ämnen som flyttas över till maten.

Vid tillagning, förvaring, infrysning och servering är det därför viktigt att vi använder material som är avsett för just det ändamålet. Ett grundkrav är att använda material som är märkt med symbolen ”glas och gaffel” eller orden ”till livsmedel” för att visa att materialet är säkert att använda till livsmedel. Detta ska säkerställas redan i upphandlingsskedet och vi ska vara säkra på att det som finns att köpa via Centriförråd och andra avtal är godkänt att använda.

Arbetet med att giftminimera inom kostenheten har redan påbörjats. Utfasningsarbetet av plastglas och plasttallrikar är igång. Vid nyinköp av dricksglas och tallrikar utesluts plast. Det enda alternativet är numera glas och porslin. Arbetet med att rensa ut plastredskap, teflon- och aluminiumkärl i samband med tillagning och servering är igång och på flera enheter redan klart. Arbetet med att undvika konserverburkar har påbörjats i upphandlingsprocessen 2016 och ska ske kontinuerligt vid livsmedelsupphandling. Utbytet av engångshandskar har skett i flera steg sedan 2014 då man gick över till en ftalatfri handske. Sedan 2016 används bara nitrilhandskar inom köksverksamheten.

Nedan följer åtgärder gällande mat och tillagning av måltider för att skapa en så giftfri miljö som möjligt för våra barn.

Plast-, aluminium- och teflonprodukter

Åtgärder:

- Rensa ut plastredskap vid matlagning, uppvärmning och servering. ①
 - Plast som upphetas eller kommer i kontakt med varm, fet eller sur mat kan släppa ifrån sig kemikalier som kan vara hormonstörande. Byt ut till redskap av rostfritt stål eller trä.

- Rensa ut plasttallrikar och plastmuggar. ②
 - Porslin och glas är ett bättre alternativ än plasttallrikar och plastmuggar för barnen. Dessa material är dock tyngre och kan påverka arbetsmiljön för kökspersonalen negativt.
- Byt ut plastfolie. ②
 - Plastfolie som används är av polyeten och livsmedelsgodkänd. Den köps alltid via Centralförrådet. Då det är möjligt används lock av rostfritt stål, aluminiumfolie eller handduk över det som ska förvaras.
- Byt ut teflonmaterial. ②
 - Byt ut grytor, stekpannor och redskap av teflon. Ersätt med lämpligare material såsom rostfritt stål eller gjutjärn istället.
- Byt ut aluminium. ②
 - Sura livsmedel kan lösa ut mer aluminium än andra livsmedel. Undvik därför att tillaga, värma upp eller förvara sura livsmedel i kastruller, formar, dricksflaskor och andra kärl av aluminium som saknar skyddande beläggning. Ersätt med lämpligare material såsom rostfritt stål eller gjutjärn istället.
- Byt ut skärbrädor, tillbringare och skålar av plast. ②
 - Använd istället skärbrädor av trä samt tillbringare och skålar av rostfritt stål. Glas eller porslin fungerar men är tyngre och sämre på grund av krossrisk.
- Undvik plast vid servering och förvaring av mat. ①
 - Plastkantiner får endast användas i salladsbuffén och till förvaring av kall mat.
 - Plastburkar/hinkar som vid inköp innehållit exempelvis lingon, gräddfil eller majonnäs är inte lämpliga till förvaring av andra livsmedel trots att de märkts med glas och gaffel. Dessa förvaringskärl är endast godkända för ursprungslivsmedlet.

Ansvarig: Enhetschef

Engångshandskar

Åtgärder:

- Byt ut vinylhandskar. ①
 - Byt till handskar av polyeten eller nitril. Undvik vinylhandskar då dessa kan innehålla ftalater som kan överföras från handskarna till barnen.

Ansvarig: Enhetschef

Vatten

Åtgärder:

- Spola i vattenkranen. ①
 - Bakterier kan växa till i vatten som står stilla i vattenledning. Spola därför i kranen innan användning så att nytt färskt vatten

kan användas. Detta är extra viktigt efter helger och lovveckor då enheten varit stängd.

- Använd alltid kallt vatten till matlagning och dryck. Varmvattnet kan innehålla skadliga halter av bakterier som kan föröka sig i den varma miljön samt att varmvattnet kan ta upp koppar från vattenrören.

Ansvarig: Enhetschef

Förpackningar

Åtgärder:

- Undvik konservburkar. ②
 - Plastbeläggningen på insidan av konservburkar kan innehålla hormonstörande ämnen. Konservburkar bör undvikas i de fall då det finns alternativa förpackningar som till exempel kartong, tetra, bag-in-box. Detta gäller i upphandlingsskedet. De produkter som finns på avtal får användas då det inte finns något annat alternativ.

Ansvarig: Upphandlingsenhet/Enhetschef/Kostchef

4.) Hygien och städ

En god hygien bland barn och vuxna är viktigt för att både minska smittspridning och minska intaget av skadliga ämnen. De material som finns på skolan och förskolan kan släppa ifrån sig kemikalier som i sin tur samlas i dammet. Tydliga rutiner för en god städning är därför en viktig del i arbetet med att skapa en giftfri förskole och skolmiljö.

Nedan följer åtgärder gällande hygien och städ för att skapa en så giftfri miljö som möjligt för våra barn.

Handhygien

Åtgärder:

- Tvätta händerna ofta. ①
 - Se till att barn på förskola och skola ofta tvättar sina händer för att minska att skadliga ämnen kommer in i kroppen. Handtvätt är framförallt viktigt när barnen har varit ute, vid toalettbesök, innan måltid, och efter användning av elektronik. Det är bra om barnen även vid andra tillfällen tvättar sina händer.
- Använd miljömärkt tvål vid tvätt av händerna. ①
- Undvik att använda våtservetter som dagligt hjälpmedel utan enbart vid utflykter. ①

Ansvarig: Förskolechef/Rektor

Engångshandskar

Åtgärder:

- Byt ut vinylhandskar. ❶
 - Byt till handskar av polyeten eller nitril. Undvik vinylhandskar då dessa kan innehålla ftalater som kan överföras från handskarna till barnen.

Ansvarig: Förskolechef/Rektor

Städning

Åtgärder:

- Upprätta tydliga rutiner för städning av sådant som inte ingår i städavtal. ❷
 - Den kompletterande städningen till vardagsstädet såsom höghöjdsstädning, textilstäd, mattstäd etc.
 - Glöm inte heller bort att tvätta leksaker, utklädningskläder, mattor etc.
- Upprätta tydliga rutiner för att städpersonal på ett så effektivt sätt som möjligt kan städa lokalerna. ❷
 - Se till att städbarheten är så god som möjlig. Det kan handla om att stolar i klassrum är upphängda, golven är fria från leksaker samt att fria ytor är just fria från material.
 - Det krävs en god kommunikation mellan städpersonal och förskola och skola för att ovanstående ska fungera.
- Använd endast miljömärkta produkter vid städningen som är så skonsamma som möjligt mot miljön och hälsan. ❷
 - De ämnen som finns i produkterna ska ha en låg giftighet i vattenmiljön och vara lättnedbrytbara. Produkterna ska vara parfymfria. Städmaterialet ska vara anpassat till de ytor som finns i förskolan och skolan, till exempel linoleumgolv.

Ansvarig: Förskolechef/Rektor/Enhetschef

5.) Kemiska produkter

På varje förskola och skola bör man tänka igenom vilka kemikalier som egentligen behövs och rensa bort onödiga. Exempel på kemiska produkter är rengöringsmedel, laborationskemikalier, lösningsmedel med mera.

Åtgärder:

- Se till att relevant personal har kunskap om kommunens rutin för kemikaliehantering. ❶
 - Rutin finns i den kommungemensamma verksamhetshandboken.
- Se över vilka kemiska produkter som finns på skolan och förskolan och hur de förvaras. ❶
 - De kemikalier som behövs ska förvaras på en plats där barnen inte kommer åt, och på ett sådant sätt att risken för en olycka och utsläpp minimeras.

- Upprätta en kemikalielista med tillhörande säkerhetsdatablad enligt kommunens gemensamma rutiner. ①
 - För kemiska produkter som kan innebära risker från hälso- eller miljösynpunkt ska det finnas ett säkerhetsblad tillgängligt tillsammans med kemikalierna. Detta ingår även som ett krav i egenkontrollförordningen, där det framgår att det ska finnas en förteckning över de kemikalier som finns på skolan och förskolan.
- Använd miljömärkta och parfymfria produkter. ①
 - Använd enbart miljömärkta städ- och hygienprodukter vid den städning med mera som verksamheten själv gör. Det gäller även tvättmedel, sköljmedel och diskmedel om det används. Välj även parfymfria produkter.

Ansvarig: Förskolechef/Rektor

- Upprätta tydliga rutiner för att hantera lågenergilampor med kvicksilver. ①
 - Lågenergilampor innehåller ofta kvicksilver. Går en lampa sönder ska barnen genast lämna rummet. Är lampan varm ska man vänta ca 30 minuter innan resterna torkas upp med exempelvis en trasa som sedan slängs som farligt avfall. Är lampan kall kan man torka upp med en gång.

Ansvarig: Förskolechef/Rektor

6.) Inköp och upphandling

Upphandling och inköp utgör en viktig del i arbetet med att skapa en giftfri miljö i våra förskolor och skolor. På så sätt kan vi ställa krav på att särskilt farliga ämnen inte får ingå i produkterna. Vi kan också fasa ut material som innebär extra hög risk.

Nedan följer åtgärder gällande inköp och upphandling för att skapa en så giftfri miljö som möjligt för våra barn.

Upphandling för byggnation hanteras separat i nästa ämnesområde.

Åtgärder:

- Miljö- och hälsokrav ska ställas vid alla upphandlingar som är relevanta avseende giftfri förskola och skola. ①
 - Upphandlingsmyndighetens kravpaket för giftfri förskola ska användas, men bör modifieras beroende på upphandlingsobjekt. Observera att alla upphandlingsområden som är relevanta för giftfri förskola- och skola inte finns med, t.ex. idrottsmaterial. Även där ska krav ställas.
- Upprätta rutiner på Upphandlingsenheten som säkerställer att ingen relevant upphandling missas gällande skolor och förskolor. ①
- Kommunicera och följ upp avtalstrohet specifikt för områden som rör giftfri förskola och skola. ①

- Bistå verksamheterna med att ställa rätt miljökrav vid en eventuell direktupphandling där det finns risk för farliga ämnen. ①
 - Exempelvis gällande sovdrassar och reflexvästar.
- Följ upp ställda krav, utifrån riskbedömning och prioritering. ③
 - Detta kan med fördel göras i samverkan med andra kommuner eller landsting.
- Ta fram en inköpsguide. ①
 - För att underlätta för inköpsansvariga på förskolor och skolor tas en vägledning fram under 2017. Guiden är tänkt att innehålla både generell information om vad som är bra att känna till vid inköp men även tips och råd att tänka på. Även en förteckning över de olika miljömärkningarna samt ämnen och kemikalier som ska undvikas.
- Upphandla miljömärkta och allergivänliga produkter. ②
 - I de upphandlade leverantörernas sortiment behöver det finnas tillgång till miljömärkta och allergivänliga alternativ när det gäller städartiklar, hygienprodukter och andra produktkategorier där miljö- och 7 eller allergimärkning finns. Förskolans och skolans inköpsansvariga har ett ansvar att välja det miljömärkta och allergivänliga alternativet när sådana produkter finns.
 - Inköpen ska göras från upphandlade leverantörer.
- Upphandla handskar som inte innehåller PVC (vinylhandskar). ②
 - Byt ut vinylhandskar då dessa kan innehålla ftalater som kan överföras från handskarna till barnen. Vi behöver därför upphandla och köpa in handskar som är av polyeten eller nitril.

Ansvarig: Upphandlingsenhet/Förskolechef/Rektor

Livsmedel

Vi ska i möjligaste mån eftersträva livsmedel fria från bekämpningsmedel och andra gifter vid upphandling av mat. Det finns ett politiskt mål för kostenheten att successivt öka andel ekologiska eller närproducerade livsmedel till 70 % år 2020.

Åtgärder:

- Följ den specifika handlingsplan som finns för att nå målet om ekologiska eller närproducerade livsmedel. ①
- Undersök möjligheten att ställa skarpare krav i kommande upphandlingar med syfte att få bort rester av farliga bekämpningsmedel och andra gifter från livsmedel. ②

Ansvarig: Upphandlingsenhet/Enhetschef/Kostchef

7.) Byggnation, ombyggnation, inne- och utemiljö

Det är viktigt att både inomhusmiljön och utomhusmiljön är miljövänlig och giftfri eftersom barnen rör sig överallt, tar i det material som finns tillgängligt samt andas in partiklar.

Under 2017 kommer Kalmar kommun bygga en skola enligt ett system för miljöbedömning av byggvaror. Detta får ses som ett pilotprojekt för att hitta en metod för att skapa så giftfria förskolor och skolor som möjligt i framtiden.

Nybyggnation

Åtgärder:

- Vid nyproduktion av skolor och förskolor ska relevanta krav ställas på byggnaders utformning, inneklimat, materialval och kemikalier för att barnen ska vistas i en säker och hälsosam miljö. Materialet ska vara bedömt enligt Sunda hus, BASTA, Byggvarubedömningen eller motsvarande. ③
 - Minst godkänd nivå, eller motsvarande benämning ska vara uppfyllt.
- Vid nyproduktion av skolor och förskolor ska ljuskällor utan kvicksilver väljas. ②
 - Ljuskällor innehållandes kvicksilver utgör en möjlig risk för människors hälsa och miljö vid olycksfall.

Ansvarig: Fastighetsverksamhet

Renovering/ ombyggnation

Åtgärder:

- Vid ombyggnationer och renovering ska vi ställa krav på inneklimat, materialval och kemikalier enligt en tydlig kravmall. Materialet ska vara bedömt enligt Sunda hus, BASTA, Byggvarubedömningen eller motsvarande. ③
 - Minst godkänd nivå, eller motsvarande benämning ska vara uppfyllt.
 - Golv ska inte innehålla PVC utan vara gjort av sten, linoleum eller plastmaterial som inte innehåller klor eller ftalater.
- Vid ombyggnationer och renovering ska ljuskällor utan kvicksilver väljas. ②
 - Ljuskällor innehållandes kvicksilver utgör en möjlig risk för människors hälsa och miljö vid olycksfall.

Ansvarig: Fastighetsverksamhet

Innemiljö

Åtgärder:

- Ta fram en plan för att fasa ut ljuskällor innehållandes kvicksilver. ①

- Ljuskällor innehållandes kvicksilver utgör en möjlig risk för människors hälsa och miljö vid olycksfall.

Ansvarig: Fastighetsverksamhet

Skol- och Förskolegårdar

Åtgärder:

- Upprätta en åtgärdsplan för att ersätta material, som listas nedan om följande finns på kommunens förskole- och skolgårdar med hänsyn till en giftfri miljö. ②
 - Gummiastfalt och materialet i konstgräs (granulatet) är ofta gjort av återvunnet gummi och kan innehålla ftalater och vissa metaller. Använd istället bark eller sand som fallskydd om så är möjligt.
 - Gamla bildäck kan innehålla många skadliga ämnen och lämpar sig varken som lekmaterial, gungor eller odlingsbehållare.
 - Kreosotimpregnerat virke (stockar, telefonstolpar, järnvägsslipers med mera) innehåller cancerframkallande ämnen och ska inte finnas på en skol eller förskolegård.
 - Tryckimpregnerat trä ska undvikas vid nybyggnation. Vid reparation av befintliga anläggningar som består av tryckimpregnerat trä görs en helhetsbedömning av kostnaden och effekten av att byta ut allt trä till icke tryckimpregnerat jämfört med att göra en reparation med tryckimpregnerat trä.
- Vid byggnation/renovering av skol- och förskolegårdar. ③
 - I de fall gummiastfalt eller konstgräs ska anläggas ska relevanta miljökrav ställas. Naturliga material som gräs, sand och grus passar bra på en skol och förskolegård.
 - Ställ relevanta miljökrav vid upphandling av lekutrustning.
 - Vid nyinköp av gungor ska däckgungor och däck nergrävda i mark väljas bort då de kan innehålla ftalater och metaller. Köp gungor och lekställningar som inte är av PVC.

Ansvarig: Fastighetsverksamhet/Förskolechef/Rektor

8.) Utbildning och kompetensutveckling

För att långsiktigt kunna arbeta med att skapa giftfria förskolor och skolor behövs utbildning och kompetensutveckling. Prioriteringsarbetet bland åtgärderna inom respektive verksamhet kan vara en stor utmaning.

Området giftiga kemikalier är dessutom en komplex fråga som vi ständigt får nya kunskaper om. Det är därför viktigt att vi håller oss uppdaterade inom området och kan sprida nya kunskaper på ett effektivt sätt och vara ödmjuka till förändring.

Åtgärder:

- Utbilda personal om kemikalier och miljögifter i samhället. ①
 - För att få baskunskaper om vikten av att medvetet arbeta med att minska kemikalier och miljögifter i vår förskole och skol-

miljö ska personal på förskolor och skolor få kompetenshöjande insatser.

- Vid nyanställning och omorganisationer, säkerställ att personalen får relevant utbildning.

Ansvarig: Förskolechef/Rektor samt internt

- Sprida kunskapen om handlingsplanen i arbetsgrupperna. ①
 - Förskolechefer och rektorer samt andra som utpekats som ansvariga för åtgärder i denna handlingsplan ska arbeta med planen på arbetsplatsträffar eller liknande. Det är viktigt att handlingsplanen sprids i berörda verksamheter.
 - Vid nyanställning och omorganisationer, säkerställ att personalen vet vad som förväntas av dem, för att de ska följa kommunens rutiner för Giftfri förskola och skola.

Ansvarig: Förskolechef/Rektor och andra berörda chefer

- Utbilda kökspersonal. ①
 - Vår kökspersonal får fortsatt kompetensutveckling i frågor kring ekologisk mat, tillsatser och hur tillagning ska ske på bästa sätt. Maten är en viktig del eftersom det vi äter kommer direkt in i kroppen.

Ansvarig: Kostenheten

- Utbilda lokalvårdspersonal. ①
 - Utbilda lokalvårdspersonal regelbundet för att bland annat användning av kemikalier inom förskola och skola sker på rätt sätt samt att personalen förstår syftet med det.

Ansvarig: Lokalvårdsenhet

- Omvärldsbevakning och kunskapsspridning. ①
 - Nya ämnen kommer ständigt in på marknaden och i takt med att kunskapsnivåerna generellt ökar dras nya slutsatser om ämnens farlighet. Leverantörerna utvecklar sitt arbete kontinuerligt, vilket gör det möjligt att ställa andra krav. Arbetet med en Giftfri förskola och skola behöver utvecklas i takt med detta.

Ansvarig: Strateg för ekologisk hållbarhet

- Expertstöd. ③
 - Möjlighet till externt stöd från toxikolog ska undersöka med syfte att utifrån exponeringsrisk och kostnadseffektivitet ta fram en prioriteringslista bland åtgärderna.

Ansvarig: Strateg för ekologisk hållbarhet

- Ta fram en utfasningslista för särskilt riskfyllda material och ämnesgrupper. ②
 - Det kan till exempel vara PVC och Bisfenol A.

Ansvarig: Strateg för ekologisk hållbarhet

9.) Uppföljning och tillsyn

Åtgärderna i handlingsplanen är både ett kortsiktigt och långsiktigt arbete. Åtgärder som är klassade under nivå 1 ska vara klara till den 1 januari 2019.

Gällande åtgärderna för nivå 2 och 3 ska respektive förskola och skola ha inventerat vilka åtgärder som är aktuella för deras verksamhet till den 1 januari 2019. Den 1 januari 2019 ska även respektive förskola och skola ha gjort en tidsatt plan för när dessa åtgärder kan bli genomförda.

Många av åtgärderna är av annan karaktär än punktinsatser. De behöver integreras i verksamheternas arbets sätt och egenkontroll.

Förskolor och skolor avger en skriftlig rapport av relevanta delar från handlingsplanen som delges Barn och Ungdomsförvaltningen två gånger per år.

Kostenhetens enhetschefer avrapporterar årsvis till kostchef för att stämma av arbetet med handlingsplanen.

Samhällsbyggnadskontoret utför genom sin Hälsoskydds-enhet och Livsmedel-enhet regelbunden tillsyn av förskolor och skolor. Deras egenkontroll kontrolleras och följs upp.

Åtgärder:

- Bli klara med åtgärderna i nivå 1 till den 1 januari 2019. ①
- Förskolechefer och rektorer ska återkoppla arbetet med åtgärdsplanen halvårsvis till Barn och ungdomsförvaltningen. ①
- Enhetschefer inom kosten ska återkoppla arbetet med åtgärdsplanen årsvis till kostchef på Serviceförvaltningen. ①
- Till den 1 januari 2019 ska alla berörda förvaltningar/enheter ha inventerat vilka åtgärder i nivå 2 och 3 som kan vara aktuella för verksamheten. ①
- Till den 1 januari 2019 ska alla berörda förvaltningar/enheter upprättat en tidsatt plan för när nivå 2 och 3 kan vara åtgärdade. ①

Ansvarig: Förvaltning/Förskolechef/Rektor/Enhetschef

Källhänvisning

Förordningen om egenkontroll

Förordning (1998:901) om verksamhetsutövares egenkontroll

Huddinge

Handlingsplan för giftfria förskolor- Åtgärder för att minska miljögifterna i Huddinges förskolor

<https://huddinge.se/globalassets/forskola-och-skola/forskola/handlingsplan-giftfri-forskola.pdf>

Jönköping

Råd för en giftfri miljö i Jönköpings förskolor

http://www.jonkoping.se/download/18.74fe9ab15548f0b800196a1/1465889728803/R%C3%A5d+f%C3%B6r+en+Giftfri+milj%C3%B6+i+Jkpg+f%C3%B6rskolor_151104_webb.pdf

Kemikalieinspektionen

Handlingsplan för en giftfri vardag

<https://www.kemi.se/global/rapporter/handlingsplan-giftfri-vardag.pdf>

Faktablad Leksaksdirektivet

<https://www.kemi.se/global/faktablad/faktablad-leksaksdirektivet.pdf>

Naturskyddsföreningen

Rapport Operation Giftfri förskola – Tips till förskolor och föräldrar

[http://www.naturskyddsforeningen.se/sites/default/files/dokument-media/rapporter/Rapport Giftfri forskola foraldrar forskolor.pdf](http://www.naturskyddsforeningen.se/sites/default/files/dokument-media/rapporter/Rapport%20Giftfri%20forskola%20foraldrar%20forskolor.pdf)

Rapport Operation Giftfri förskola – Åtgärdsförslag till kommuner

[http://www.naturskyddsforeningen.se/sites/default/files/dokument-media/rapporter/Rapport Giftfri forskola Kommuner.pdf](http://www.naturskyddsforeningen.se/sites/default/files/dokument-media/rapporter/Rapport%20Giftfri%20forskola%20Kommuner.pdf)

Sundbyberg

Handlingsplan för giftfria förskolor – 23 åtgärder för att minska miljögifterna på Sundbybergs förskolor

http://www.sundbyberg.se/download/18.21158211145d3afd3f07ec64/1399561037734/giftfria+f%C3%B6rskolor_a4.pdf

Upphandlingsmyndigheten

Giftfri förskola

<http://www.upphandlingsmyndigheten.se/omraden/giftfri-forskola/>

Rapport 2013:2, Giftfri förskola - Leka, äta, sova.

<http://www.upphandlingsmyndigheten.se/globalassets/publikationer/msr/giftfri-forskola---leka-ata-sova.pdf>